

Umumî haritacılık :

Varşovada toplanan uluslar arası yer bilgileri kongrasında gördüklerim

Yazar: Bin.

İ. Hakkı

1 — 388,635 kilometre murabbaı olan Lehistan arazisi Vistol vadisinin hafif arızalı aksamile Karpat dağlık mıntakası istisna edilirse hemen kâmilten düzdür. Kömürü ve ağacı bol olan ve bunlardan külliyyetle ihracat yapan bu memleket arazi teşekkülât ve kabiliyeti itibarile her şeyden evvel bir ziraat memleketidir. Zemin ekseriyetle kumluktur. Sathı zeminin şeklinde ve avarızında zeminin kumluk olmasının büyük tesiri olmuştur. Bu mıntakada ekseriyetle garbı cenubiden esen rüzgârların tesirile avarız temadi istikametleri hemen ekseriyet ile bu istikamette ve cenubu garbiden şimali şarkiye doğru hafif meyilli ve fakat bu avarızın şimali şarkiye bakan kısmı diktir. Kumluk tabakayı ekseriyetle gayri kabili nufuz killi bir tabaka takip ettiği ve zemin de pek çok ormanla kapalı olduğu için hemen her tarafta su pek mebzuldür. Buna orman ve iklimin müsaadesile hemen senenin bütün aylarında yağmurun eksik olmaması da büyük yardım ve tesirde bulunmaktadır. Yaz mevsiminde o kadar şiddetli sıcaklar olmasada kışı bir çok meyvaların yetişmesine müsait olmayacak kadar şiddetlidir. Asrıhazır bidayetinden itibaren alelûmum Avrupa ikliminde sıcak lehine mahsus tebeddüller Lehistanda da vakidir. Orada da eskisi kadar şiddetli kışlar nadiren görülmektedir.

İyi bir ziraat memleketi olan Lehistanda hububatın her nev'i mebzul yetiştiği gibi iklimi ve mahsulâtı bilhassa hayvanatı feresiyye ve bakariyyeye de müsaittir. Bunlar da ihraç edilecek kadar çok ve cinsleri iyidir.

Harbî umumiden sonra senayiini kendisine kâfi gelecek vaziyete getirmeğe karar veren Lehistan bir çok müteaddit fabrikalar yapmış ve bu gün tayyare ve otomobil dahi yapabilecek kadar sanayiini kuvvetlendirmiştir. Alemi harici ile serbestçe mübadelâta bulunabilmek için sarkî ve garbî Prusya arasından bir koridor ile Dançig serbest şehrinden istifade hakkı kendisine verilen Polonya, Dançige ihtiyaçtan tamamilе kurtulmak ve kendi yol ve kapusuna kendisi hâkim olmak maksadile koridorun Baltık denizine müntehi kısmında Gidinya namile yeni bir şehir ve liman vücade getirmiştir. Bir çok masraflar ve hudutsuz emeklerle ve bilhassa inşa ve imar plânı üzerinde iki sene süren uzun ve inceden inceye tetkikattan sonra sekiz senede vücade getirilen (40000) nüfuslu bir şehir her türlü tesisat ve tertibatile intizam ve mükemmeliyetle şehir inşası için bir model olabileceği gibi hali hazırın ve müstakbelin her türlü ihtiyaçlarına tekabülü düşünülerek hakikaten çok mükemmel denilebilecek kadar bir mükemmeliyetle inşa ve ikmal edilen limanı çok şayanı dikkattir. Ve limancılık, liman inşaatı noktai nazarından tetkike değer. Gidinya ve Dançig hakkında daha tafsilâtlı olarak coğrafya seyahatinin bunlara müteallik kısmında maruzatta bulunulacaktır.

2 — (32 000 000) nüfusile bu günkü Avrupanın vasatının şarkında yer tutan Lehistan her türlü mevani ve müşkülâta rağmen medeniyet kârvanında ön safta gidenlerle beraber bulunmağa azmetmiş ve buna bir çok sahalarda tamamen, bir kısım sahalarda da kısmen muvaffak olmuştur.

İstiklâlini kendi zuru bazusile değilde harbin neticesi olarak kazanan bu günkü Lehistan'da millî benlik, kısmen de cebr ve telkin nefisle de olsa, taşkın denecek derecede yüksektir. Polonyalı kendisini hiç bir suretle hiç bir kimseden noksan görmiyor, bilâkis mütefevvik addediyor.

Mektepler, umumî müesseseler, edebiyat mütemadiyen millî beklilik telkin ediyor. Avrupanın ikinci derecede müsellâh memleketi olması itibarile elindeki silâha itimadı çok fazladır. Hemen son senelere kadar Fransız zabitlerinin kumandasile yetişen ordusunu bu gün hatta Fransız ordusuna faik addedecek kadar taşkın bir gururları vardır. Ordularında topçu, tayyare ve daha diğer fennî kıtaat ve hususata atfı ehemmiyet etmekle beraber millî ve tarihî bir anana olarak süvariliği daima yüksek tutuyorlar, hakikaten atları çok güzeldir. Varşova sokaklarında dolaşan polislerin bile atları insanı imrendirecek kadar güzel ve mükemmeldir.

Tayyarelerini ve bir çok malzemelerini kendileri imal ediyorlar. Fransız parasından, Fransadan malzeme satın almakla değil kendi memleketlerinde fabrika yapmak ve liman tesis etmek suretile istifade etmişlerdir. Takriben bir sene evvel avcı tayyarelerinde en mütekâmil şekli lehliler bulmuşlardı. Son Avrupa tayyare uçuşunda da yine lehliler birinciliği aldılar. Millî gururla karışan şahsî gurur lehlileri bir çok yerlerde bahalıya da mal olsa muvaffakiyete saik olmaktadır.

Lehistanın zaif tarafı 32 milyon olan nüfusunun şarkı cenubide lâakal beş milyonunun Ukranyalı olması yine lâakal üç milyonunun yahudi, bir buçuk milyonunun Alman ve hemen bir o kadar da diğer anasırla mahlut bulunmasıdır. Bu sebeple akalliyetler meseleleri daima sık sık mevzuubahs olmaktadır.

3 — Vaktile üç devlet tarafından taksim edilmiş olan bu günkü Polonya bu gün yine üç devletten alınan arazi üzerine müessesdir.

Binaenaleyh Polonya teşekkül ettiği zaman elde üç devletin, memleketin muhtelif mıntakalarını gösteren muhtelif şekil ve usullerde yapılmış ve muhtelif kıymetleri haiz haritaları mevcuttu. Polonyalılar evvelâ memleketin umumî ve mümkün olduğu kadar iyi bir haritasını elde bulundurmak için, Alman, Avusturya ve Rusların elde mevcut haritalarından istifade ederek memleketin 1: 100,000 mikyasında umumî bir haritasını yapmışlar, sevkulceyşi maksadı istihdaf eden bu haritadan maada memleketin 1: 25,000 mikyasında bir haritasını ikmale çalışmaktadırlar. Bu haritalar için de eski menabiden istifade etmek istiyorlarsa da bunlardan yalnız Almanlarınkini basit bir revizyon ile kendilerine mal edebiliyorlar. Avusturyalıların haritalarile kendi yeni yaptıkları arasında tulde sekiz arzda on bir saniye olmak üzere ve her yerde aynı nisbette bulunmamak üzere fark bulmuşlar bu farkı Yugoslavlar da eski Avusturya mıntakasında aynı veçhile tesbit etmişler, yine muhtelif memleketlerin takip ettikleri muhtelif inkişaf sistemleri ve arz ebadı hakkında hemen üç memleket ayrı ayrı mekadir kullanmışlar, bütün bunları tevhit ve Bessel mekadirini esas almışlardır. Ruslar sajen kullandıkları ve mikyesları da 1: 84 000 ve 1: 126 000 olduğu için metreye tahvilde ve münhanilerin tersiminde 2,80 metre kadar mütebeddil ve mütehavvil bir hata miktarı tesbit edilmiş, bu sebeple de nivelmanı yeni baştan yapmak kararını vermişler. Rus haritalarını hemen kâmilten yeniden yapıyorlar. Avusturya haritalarını ekseriyetle yeniden yapıyorlar;

Üzerinden onlarca sene geçen her harita gibi Alman haritaları da kuvvetli bir revizyonu ve kısmen de tashihâtı icab ettiriyorlar.

Tutulan yol doğrudur ve muvaffakiyetle yürünülmüştür. Evvelâ üç muhtelif memleketin takip ettiği sistem ve anasırı asliye tevhit edilmiş, sonra eldeki haritalardan istifade edilerek memleketin acil ve sevkulceyşî ihtiyaçlarına vefa etmek üzere 1: 100 000 mikyası yapılmış, şimdi de kısım kısım icabı zaruret ve ihtiyaca göre birlik esası üzerinde 1: 25 000 lik haritaların alınmasına devam ediliyor. Bir harita ameliyatını baştan nihayete kadar göstermek üzere sergide tesisat yapmışlardı. Böylelikle kendi usullerini ve metotlarını tetkika da imkân veriyorlardı. Umumî olan bu maruzata burada nihayet vereceğim. Haritaları ve haritacılıkları hakkındaki mutalaatımı, kongre müzakeratından bahsederken diğerleriyle bilmukayese arz edeceğim.

Lehistan ordusu hep genç anasırdan mürekkeptir. Harbî umumiden evvel başka memleket ordularında hizmette bulunmuş Leh unsuruna mensup zabıtana bile millî ve şahsî benliklerini kaybetmişlerdir diye mevki verilmemektedir.

Hep genç unsurlardan ve genç zabitlerden müteşekkil bulunan Polonya harita dairesinin başında belki yaşı henüz kırkı bulmamış genç bir miralay bulunmaktadır. Ordu umumiyetle gençtir. Coğrafya kongresinin asker azalarına Bristol otelinde bir öğle yemeği veren Erkânıharbiyei umumiye reisi yaşı kırk beşi ancak bulan bir generaldir. Bize bir akşam bir resmi kabul yapan Başvekil ve Hariciye nazırı hep gençtirler. Ak saçlı Reiscümhurun da fırkasına dahil olduğu ve filen bu gün bütün Polonyava hâkim bulunan ihtiyar harbiye nazırı Mareşal Pilsudiskinin fırkası hemen kâmilen gençlerden mürekkeptir.

Bu günkü medeniyet ve ilim hayatı bir değil bir kaç ecnebi lisanına vukufu icap ve emretmektedir. İnsanlar bu devirde olduğu kadar hiç bir zaman bir birlerinin mesailerine, tecrübelerine, vukuflarına, ilimler ne, hayatlarına bir kelime ile hulâsa edersek bütün varlıklarının icaplarına muttali olmağa muhtaç ve mftekir bulunmamışlardı Herkes, her millet az çok kendi aleminde, kendisine mahsus hayatı takip ve onun icaplarına ittiba ederek yaşıyabiliyordu. Fakat artık her köşesinde hemen her gün yeni bir fikrin hayatı aydınlatan, nuru parlayan yeni bir kudretin kahir tahakkümü görülen, duyulan bu günkü dünyamızda ne milletler, hatta ne de insanlar için mtererr t, mnzev ve yalnız kendi kendisine münhasır bir hayat takibine imkân kalmamıştır. Medeniyetin, kudretin, ilmin icap ve zaruretile insaniyet ayaklanmıştır. Oturduęumuz zamanlardan daha çok fazla olarak gezmeğe ve görmeğe zaman sarfetmemiz icabedivor. Tarih sahifelerinde büyük vakıalar halinde yer tutan mahacereti akvamlardan daha kesif mütemadi ve mseslsel olarak ilim yolunda, ticaret yolunda, fen yolunda, kudret yolunda insan ceryanları vardır. Ve bu her gün artan azam bir şiddetle devam edecektir. Buna ittiba etmemek ölmek demektir. En mütekâmil ve en yüksek milletler efradı en çok seyahat eden, gezen ve gören milletlerdir. Bunların en b rinci şart ve vasıtası cemiyet içersinde mesleğine tamam sahip ve bir değil. bir kaç ecnebi lisanına vakıf insanları çoğaltmaktadır. Polonya bu noktai nazardan çok iyidir. Bunda yaşıyan neslin muhtelif memleketler idarelerinde bulunmalarının kuvvetli tesiri olmakla beraber bu gng Polonya da buna zimidir. Kendileriyle temasta bulunduğum Polonya harita dairesi zabitlerinden Almanca ve Fransızcaya vakıf olmanın görmedim. Merkezde

bulunan bütün zabitlerini ve bütün kartoğraf zabitlerini gördüm. Ekserisi fransızca veya ingilizce gibi iki lisan bildikleri gibi mutlaka hepsi tek bir ecnebi lisanı biliyorlar. Bizde de tamamilе ilmî ve fennî bir müessese olan ve memleketimizde her şeye esas ol'acak harita ahzı ve coğrafya tettebbu vazifesini üzerine yüklenmiş olan Umum Müdürlüğümüzün işlerinde memleket ihtiyacına vefa edebilecek halde bulunabilmesi ve muasır coğrafya ve harita daireleri seviyesine çıkabilmesi için harita zabitanının hemen hepsinin bir veya iki ecnebi lisanına vakıf olmalarının mutlak bir zaruret olduğunu arz ederim.

Lehistaında bütün münevver sınıf ve yüksek tabaka fransızca bilir ve konuşur. İş ve ticaret adamları daha çok Almanca bilirler. Bu iki lisanla Lehistanın her tarafında dolaşılabilir.

Avrupanın şarkında yeni türeyen ve fakat birinci derece Avrupa devletlerle ziraat, sanayi ve medeniyet hayatında hemayar bulunan ve askerlik itibarile Avrupada ikinci derecede kuvvetli bir memleket olan Lehliler propagandaya çok ehemmiyet vermekte ve bunda çok iyi muvaffak olmaktadırlar.

Coğrafya kongresi gibi alemşumul bir kongreyi ve tayyare kongresini ve bir çok ilmî, medenî, toplanmaları memleketlerine celp, işlerini, eserlerini, teşhir ile merasime de çok ehemmiyet veren lehlilerde Türklere karşı çok bariz, samimî bir temayül vardır.

Lehistanın bütün dünyada taksimini yalnız Türklerin kabul etmediklerini ve bunu her resmî süfera kabulünde bütün devletler süferası huzurunda Lehistan sefirini gıyaben selamlamakla bütün cihana karşı Türk padişahlarının mütemadiyen

tekrar ettiklerini venihayet Türk atlarının Vistoldan su içmeleri Lehistana istiklâlini temin edecektir, sözünün en kuvvetli bir iman gibi halk ruh ve dilinde yaşadığını ve hakikat olduğunu âlim ve cahil her kes bilir ve söyler. Lehistanda Türke karşı bir temayül vardır. Türk orada daima dost bir hava ile muhattır.

Coğrafya kongrasına 44 hükûmet iştirak etmişlerdi. Aza mecmuu 850 kişi idi.

Avrupadan yalnız Arnavutluk iştirak etmemişti. Asyadan Bülücüstan, Afrikadan Habeşistan, Amerikadan da Panama kanalı civarındaki bir iki küçük hükûmetten maada hemen bütün dünya iştirak etmiş idi. Bu sebeple de cihansumûl idi.

Hemen her memleketin Harita dairesi reisleri bulunuyorlardı. İştirak eden hükûmetlerden şayanı ehemmiyet bazılarını arz edeyim:

Fransadan Coğrafya enstitüsü ve harita dairesi reisi Ceneral Periyé ile tamam 100 kişi.

Almanyadan; yine Harita dairesi reisi Ceneral Folmar ile bereber 64 kişi.

İngiltereden; Harita dairesi reisi ceneral Winter Botan ile peraber 75 kişi.

Birlik Amerika devletlerinden; Nevyork coğrafya enstitüsü ve Amerikadaki 12 coğrafya enstitüsü şefi ve beynelmilel coğrafya cemiyeti reisi ceneral profösör Bovman ile beraber 59 kişi.

Her memlekette bir coğrafya enstitüsü olduğu halde Amerikada 12 coğrafya enstitüsü vardır. Bunların her birinin reisleri ve teşkilâtla'ı ayrı ayrı olmakla beraber umumunun birden şefi Bovman dır. Bovaman şahsiyeti üzerinde tevekküfa degecek kadar ehemmiyetili ve kudretli bir adamdır. Harbi

umumiden sonra yazdığı Yeni Dünya adlı siyasî coğrafyasile birlik Amerika hükûmetinin bu günkü cihan siyasetine veche vermiştir.

Koridor meselesinin hallinde orada yaşayan insanların ekseriyetinin Leh veya Alman olduklarını Sulh kongrası Bovman dan sormuş ve Bovman ın mütalaat ve izahat ile o mın takada yaşayanların ekserisinin leh oldukları kabul edilerek Polonyaya verilmiştir.

Haritasız coğrafya hiç bir suretle mevzuu bahis olamayacağı için kongra müzakeratının bütün devamı müddetince, yani coğrafi mesai devam ettiği müddetçe Bovman müstesna olmak üzere her kesin elinde mevzuu bahis mesele müteallik harita bulunurdu. Yalnız her komisyonun mesaisile alâkadar olan Boman haritasız bulunur idi. Müzakerata, münakaşalara kat'î lüzum ve zaruret olmadan müdahale etmezdi. Ve fakat müdahalesinde sert ve kat'î bulunurdu. Ve kendisinin münakaşa ve izahı zamanında kendisine uzatılan haritayı reddeder ve hemen kendisi o meseleyi izah için süratle ve maharetle icabeden haritayı kara tahtaya çizerdi. Ufacık cüssesi, küçük boyu ile heyeti umumiyenin pek büyük hürmet ve tazimine mazhardı. Kendisinden çekinilirdi de. Vukuf ve ıhatası çok derin olduğu gibi telakatı lisaniyesi selâseti beyanı da çok yüksektir.

İtalyadan; Harita dairesi reisi Ferik ceneral Espinoza ile beraber 61 kişi.

Romanya; Harita dairesi reisi ile beraber 10 kişi.

Çekoslovakya; Millî müdafaa nazırı Basel ve harita dairesi reisile 19 kişi.

Yugoslavya, Harita dairesi reisi ceneral Boşkoviç ile beraber 11 kişi.

Belçika; Harita dairesi reisile beraber 35 kişi.

Macar; Harita dairesi reisile beraber 12 kişi.

Japon; profösörlerinden mürekkep 23 kişi.

İsviçre; Harita dairesi reisi miralay Şnayder ile beraber sekiz kişi.

Bulgar; Bir harita zabiti ile beraber profösörlerden 4 kişi.

Yunan; Harita dairesi Ferik ceneral Mazarakisle beraber 6 kişi.

Ve nihayet coğrafya kongresi memleketlerinde inikat eden Polonyalılar harita dairesi miralay Zilenyevski ve bir çok profösörlerle beraber 250 kişi ile iştirak etmişlerdi.

Haritanın ve haritalardaki terakkıyat ve tekemmülâtı coğrafi her türlü mütalaa yegâne ve en kati bir esas teşkil etmesi ve haritacılığın, coğrafyanın en ehemmiyetli kısmını teşkil etmesi itibarile komisyon mesailerinde de en kuvvetli kartoğrafi komisyonu idi. Ve mütalaa buyurulduğu veçhile yakın uzak, büyük, küçük bütün hükûmetler aynı zamanda mün'akit muhtelif komisyon mesailerini tamam bir kifayetle takip edebilecek kadar dolgun mevcutla ve harita dairesi reisleriyle bir çok haritacılarla birlikte iştirak etmişlerdi. Kongrada asker olarak yani askerî harita dairelerine mensup olarak bulunan ceneral ve zabitanın adedi şayanı dikkat de-recede idi.

Kongranın asker azalarına bir öğle yemeği vermek lüt-funda bulunan Lehistan Erkânıharbiye reisinin ziyafetinde kongra azalarının hemen üçte biri mevcut bulunuyordu. Bunun en esaslı sebebi bir çok memleketlerde harita dairelerinin ve coğrafya enstitülerinin askerî olarak müteşekkil bulunmasıdır. Bundan maada kısmını ise hemen kâmilten bütün dünyaca maruf profösörler teşkil ediyordu.

Tanımak ve tanıtmak için fevkalâde büyük ehemmiyeti olan bu kongralara mutlaka bir sergi de ilâve edilir. Bu sergide teşhir edilen âsâr ile her memleket hem kendi kudretini başkalarına tanıtmak, hem de başkalarının yaptıklarından müstefit olmak gayesini istihdaf eder.

Eser ve kudret itibarile en yüksek, irişilmez derecede yüksek olanlar birlik Amerikalılardır. Haritalarındaki fevkalâde nefaset, işlerindeki çokluk ve azemetle sekiz büyük salondan ibaret olan ve bunun ancak altısı sergiye muhassas bulunan ve diğer iki salonun birinde mektep haritaları ve diğerinde de Polonyalıların bir harita ameliyatını baştan nihayete kadar gösteren tertibatı ve izahatı havi bulunan sergi binasında bir salonu baştan başa bütün dünyaya ait çok nefis eserlerle Amerikalılar doldurmuşlardı. Diğer beş sergi salonunda diğer memleketler ve bütün Balkan memleketleri hatta Siyam, Mısır, Gûba, Filipin bile eser ve iş teşhir ettikleri halde bizim işlerimizden tek bir şey bulunamadı.

Kongradaki eserlerle, coğrafi kudret ve kabiliyetlerine göre iştirak edenler arasında yapılacak tasnifin şekli şudur:

Birinci derecede Amerikalılar, İngilizler, Fransızlar ve Ruslar.

Amerikalılar her sahada işlerinin, eserlerinin harikulâdeliğiyle ve kudretlerinin, bilgilerinin yüksekliği ile mütamayızdırler. İngilizler olgun bir kemâli, kudretli bir kavrayışı temsil ediyorlardı.

Kongraya Lehistandan sonra en yüksek mevcutla iştirak eden Fransızlar kongrada dahayı, buluş ve düşünüşü hemen kendilerine inhisar ettirmiş gibi idiler.

Rusların üç sene içerisinde başardıkları işler ise, hemen harikulâdedir. İşlerinin nefaseti itibarile bunlarla beraber olamıyan Rusya buzlu denizlerde, glasyelerde, şimalde, cenupta, şarkta, garpta ağır fedakârlıkları müstelzim büyük işler görmüş, coğrafyanın hududunu tevsi etmiş ve haritacılığa yeni şekiller ilâve etmişlerdir.

İşinin çokluğu ile değil, fakat bilhassa nefasetile küçük İsviçre de büyük ve kudretli kitle arasında yer almaktadır.

Bunlardan sonra ikinci dereceyi sıra ile İtalya, Japonya, Lehistan ve Almanya teşkil ediyordu. Almanya haritaya dair eserlerindeki nefasetile birinci tertibe dahil isede coğrafî kudretile ancak ikinci safta mevki alabiliyordu.

Eğer eserlerimizi ve işlerimizi teşhir edebilseydik bundan sonraki tertibe dahil olacak millet ve devletler arasında coğrafî bilgi ve varlık itibarile çok geri olmamıza rağmen haritalarımız ve haritacılığa dair işlerimizle bizde bir mevki sahibi olabilirdik. Orta Avrupanın Çekoslovakya, Avusturya ve Macaristan gibi hükûmetlerini istisna edersek geri kalanlardan ve hele Balkan hükûmetlerinden Romanya, Yugoslavya, Yunan ve Bulgaristandan iş itibarile daha iyiyiz. Şu kadarki, bunlar birinci derece nirengisile kendilerini Avrupaya ve medenî âleme bağlamış bulunuyorlar. Biz henüz buna muvaffak olmuş değiliz. Fakat harita ve kabiliyet itibarile onlardan daha iyi bir derecedeyiz.

Bu sergiden maada yeni inşa edilen ve çok muhteşem bir bina olan Millî kütüphanede ilk haritalardan bu güne kadar olan haritaları teşhir ederek haritacılık terakkiyatının safahatını gösterdiler.

Bütün bunlar, aynı zamanda kudretlerini, kabiliyetlerini gösteren bir propaganda vazifesini görüyordu.

Lehlilerin daha istiklâllerini kaybetmeden evvel harita ile nasıl meşgul olduklarını, yurtlarını tanımak ve sevmek için neler yaptıklarını gösteriyorlar. İstiklâlini kaybettikten sonra da Parise muhaceret eden bir lehlinin zaman zaman yabancı ellere düşen memleketini ziyarete gelerek vatanının haritasını nasıl ve negibi emeklerle yaptığını gösteriyorlardı. Hakikaten bir cilt içinde toplanarak 200 ü mütecaviz parça haritalardan mürekkep olan bu eser bir ömüre bedeldir. Ve bir aşkı millî ve vatanînin mahsulüdür. Büyük Leh vatanperverinin göz yaşlarıyla ıslanan, ruhunun aşk ve iştîyakını taşıyan bu eserin millî terbiyede çok büyük bir kudreti vardır. Her Polonyalı ruhundan taşan bir gururla onu seyrediyor, her yabancıнын ağzından gayri iradî fırlayan bir hayretin akisleri işidiliyor. Polonyalılar kongranın kıymet ve kudretini pek iyi anlamışlardı. Dünyanın her tarafından gelen fikir ve iktidar sahiplerine, görmesi ve bilmesi fayda verecek profösörlere, mütahassıslara, devlet adamlarına kendilerini çok iyi gösterdiler. Ve bütün diğer milletlerde bunu böyle yaptılar.

İşte; iş ve eser teşhirinin bu harika âsâ tesirini, haritadan ve coğrafyadan anlamamanın bir fikir ve mütalaaya iştirak ve bir mesleği temsil edebilmenin bu mucizevî tesirini görür görmez, hiç olmazsa birinci derecede görmeleri ve bilimleri ve bizim hakkımızdaki yanlış bilgilerini değiştirmeleri lâzımgelen zevata kendimizi olduğumuz gibi gösterebilmek maksadile bizim 1: 800,000 lik coğrafi haritalarımızdan vermek üzere 5 takımın gönderilmesini rica ettim. Her bulunduğum yerde yaptıklarımızı anlatarak ve bilgim dahilindeki münakaşata ve mütalaata iştirak ederek beni gönderen dâiremi ve memleketimi tanıتماğa çalıştım.

Kongrada 3 lisan; Almanca, Fransızca, İngilizce resmî idi. ve üç lisanda da konfranslar veriliyordu. Almanca ve Fransızca söylenenleri takip edebiliyordum; fakat maalesef İngilizce söylenenleri anlayamıyordum. Bu sebeple de çok kudretli bir varlık teşkil eden İngiliz âliminin hemende sadece eserlerinin hayranı olarak kalabildim, fikirlerinden bazı komisyon reislerinin yaptıkları tercemelerle müstefit olabildim. Komisyonlara beynelmilel teşkilâta dahil coğrafya cemiyetlerinin reisleri sıra ile riyast ediyorlardı.

Hemen her memleketten her komisyonun mesaisini muhtelif ve bir çok insanlar takip ediyorlardı. Ve bir birlerine mütemadiyen müzaheretle bulunuyorlardı. İçlerinden şahsan bir çoklarını tanıdığım Alman gurubuna diğer komisyon mesailerinden beni haberdar etmelerini ricada bulundum. Fakat maalesef bunlardan icabı kadar müstefit olamadım.

Kongrenin heyeti umumiyesinde mütebessim, mütevazî kemallî bir ilim havası intişar ediyordu. Nisbeten az mevcutla, fakat pek çok iş ve eserle ve çok kıymetli ilim adamlarile kongraya iştirak eden Rusyanın kongrada hiç bir siyaset yapmamasına mukabil Almanlar ve İtalyanlar siyaset yapmağa çâlıştılar. İtalyanların siyaseti gizli bir şekilde idi. Fakat Almanlar daha Alman murahhasının ilk nutku ile açılma merasiminde rejimlerini medh ve Alman ırkının en yüksek olduğunu söyleyerek ve “yaşa Hitler,” diyerek çok açık olduğu kadar da fena tesir bırakan bir siyaset yaptılar.

Komisyon müzakerelerinde de bu böyle oldu. Her şeylerini şiddetle kıskanmak yoluna dökülen Almanlar, kongrada teşhir edilecek bir eser, ilmî hiç bir şey getirmemelerine mukabil, münhasıran beşerî coğrafyadan ırklar meselesile meşgul olmuş, son senelerde bu bahsa dair Almanyada müteaddit

profösörler yeni tetkiklerde bulunmuşlar ve hepsinin birden elde ettikleri tek netice: Alman ırkının yer yüzündeki bütün ırklara faik olduğu ve binaenaleyh Almanların da bütün dünyaya hâkim olmaları icabettiğini söylediler. Bu meselenin coğrafya ile bilvasıta alâkasını düşünmeyen Almanlar her vesilede muhtelif insanların ağzından bir çok defalar bunu tekrar ettiler.

Benim de bulunduğum ve İngiliz murahhası ve harita dairesi reisi general Winter Botan ın riyaset ettiği bir komisyon içtimasında Alman profösörlerinden biri uzun bir izah ile bu tezi müdafaa ve münakaşa ediyorlardı. Meselenin daha başka ilmî safhaları bulunduğunu ve bunun bu kadar basit olmadığını ve olamayacağını, ırklarda tefevvuk ve ademi tefevvuk meselesinden ziyade coğrafi muhitlerin verdikleri haslatları mütalea etmek icabettiğini ve her muhiti coğrafinin iyi ve fena bir çok haslatları izafe ettiğini Jeneral Winter Botan izah etti. Alman murahhası tekrar mukabelede bulundu. Meselenin münakaşası uzayınca ve artık iş bir iddia ve inat şeklini alınca tesadüfen orada bulunupta ikinci sırada mütevazi bir şekilde müzakereyi takip eden umumî reis Bovman söz istedi. Ve münakaşaya iştirak edenlerin oldukları yerde söylemeleri itiyadına rağmen kürsünün yanına gitti. Vinter Botan ı bir az geride bırakarak Alman profösörüne cephe aldı. ve söze şöyle başladı:

Biz ilim adamları her hangi bir meselenin münakaşasında kendi arzularımızı fikir kisvesine büründürmekle değil fikri ve hakikatı kendi çerçevesi dahilinde ve olduğu gibi görüp mütalea etmekle mükellefiz; Sonra tarihî cereyanlardan, edvarı tarihiyede muhtelif ırkların geçirdiği hakimiyet ve iktidar safahatından muhiti coğrafilerin tesiratından elimizdeki terbiye, irfan ve hars vasıtalarından bahsederek bu günkü

medeniyet ve hayatta ırkların mümtaziyeti meselesi kalmadığından bunun insanların hayatı nebati yaşadıkları basit devrelere ait bir hal olduğundan bu mutalaat ve tecrübelerin ancak iptidai kavimler üzerinde yapılabileceğinden ve bunun tamamen yapılmış ve tetkik ve tahlil edilmiş olduğundan sert ve ağır bir lisanla çok vazih ve mukni bir ifade ile bahsetti ve meseleyi kapadı.

Mamafih buna rağmen diğer bir komisyonda, beşerî coğrafya kısmında, bana Alman profösörlerinin verdikleri malûmata göre, Alman profösörleri bu husustaki yeni tetkiklerinin kıymetlerini anlatmağa muvaffak olmuş ve bu kısımla meşgul olmak vazifesini üzerlerine almışlar. Fakat bu böyle olmasa da bu gün için Almanların iştilal sahası budur.

Almanların böylece halis bir ilim muhitine siyaset sokmağa çalışmaları daha ilk dakikadan itibaren her tarafta sui tesir hasıl etti.

Her yeni millet gibi Polonyalılar da merasime çok ehemmiyet veriyorlar. Bu sebeple de kongrenin bütün devamı müddetince hemen her akşam bir merasim vardı.

Reisicümhur Resmi kabullerinde çok beşuş ve mültefit bir eda ile ve çok samimî bir his ile elimi sıkamak lütfunda bulunarak, Leh tarihinin Türkiye hakkında çok kıymetli sahifeleri ihtiva ettiğini, bütün Leh halkı gibi kendisinin de dilinde ve gönlünde Türkiyeye ve bilhassa Yeni Türkiyeye karşı hürmet ve muhabbet yaşadığını, Lehlilerin Türkiyeyi yer yüzünde kendilerine en vefakâr dost bildiklerini ve Türkiye murahasını bu ilim heyeti arasında kendi memleketinde ve sarayında selâmlamakla bilhassa büyük memnuniyet hissettiğini söyledi. Bizden, memleketimizden ve

Ata Türkten s  aller sordu. Kısa cevaplarla mukabelede bulundum. Ve bilhassa beni memleketim hesabına pek m  te-esir eden - Türkiyeyi de bu ilim heyeti arasında gördüğünden mütevellit memnuniyetini bildiren bahis üzerinde ısrar ederek yeni Türkiyemizin hiç bir ilim sahasında ve bilhassa aslı bilgiler arasında yer tutan ve bir çok beşerî bilgilerimizin me haz ve mesnedini teşkil eden coğrafiya sahasında geri kalmıyacağ  nı, bizi bundan böyle her ilim toplanışında kendimize mahsus işlerimiz ve eserlerimizle hazır bulacaklarını iltifatlarına teşekkürlerimle arz ettim. Reisc  mhur, sarayın bir aylık merasim masrafını seylapzedelere tahsisini emir buyurduklarından, yalnız resmıkabul ve sarayı gezmekle merasim bitti.

Bir akşam da Başvekil s  varelerinde bütün kordiplo-matik ile beraber kongre azaları bulunduk. Gece yarısına kadar devam eden bu toplantı her şeyden sarfınazar kongre azaları arasında teati efk  ra iyi bir vesile oldu. Asker azalara Erkânıharbiye reisi bir öğle yemeğ   verdiler. Erkânıharbiye reisinin ziyafetinde Almanyadan maada her memleketin harita dairesi reisleri ve bir çok zabıtlar ile beraber ateşe militerler de bulundular. Avrupanın ikinci derecede bir askerî devleti olan Polonyada Alman ve Fransız ate  emiliterleri birer ceneraldırlar. Ve her h  k  met orada kendisini askerî olarak çok kuvvetle temsile çalıştığı halde dost ve kuvvetli bir memleket olan Polonyada bir askerî ate  emizin bulunmamasının acılığını orada his ettim.

Son akşam da Leh coğrafiya cemiyeti umuma bir ziyafet verdi

Bütün resmıkabuller ve ziyafetlerde kongre azalarının men-sup bulundukları memleketlerin bayraklar ile salonlar ve masalar tezyin edilirdi. Benim na  ız mevcudiyetimin, aziz

bayrağımızın da bütün dünya bayrakları arasında hilâlinin göğsünde taşıdığı yıldızile parlamasına vesile vermesi, hayatımın ve kongraya iştirakimin en büyük mükâfatı, mazhariyeti olarak his ettim ve en büyük gururu bunda duydum.

Kendilerile iyi münasebetler te'sis ettiğim, haritalarını, işlerini görerek vukufla beyanı mutalaa ederek hürmetlerini celbettiğim Leh harita zabitan bu hususda benim hesabıma çok hassas bulunuyorlardı. Dalgalanan bayrağımızı bana göstermekte, masaların üzerinde bulundurulması mutat bayraklardan bizimkini benim bulduğum masaya benim önüme getirmekte hususî bir hassasiyet gösteriyorlardı.
